

Praha matice s troti v zraku je izvirno slovensko odkritje

Franc Šivic

franci.sivic@gmail.com

Paolo Fontana je doktor entomologije, raziskovalec, predsednik Svetovnega združenja za biotsko raznovrstnost (World Biodiversity Association), čebelar in pisec čebelarskih knjig. Leta 2017 je na več kot 600 straneh izšlo njegovo delo z naslovom *Užitek čebel (Il piacere delle api)*, v katerem opisuje med drugim tudi zasluge Antona Janše za napredek čebelarstva v avstrijskih deželah.

Zdaj se je lotil pisanja nove knjige, v kateri želi prikazati, kako se je skozi zgodovino razvijalo vedenje o čebelah od najstarejših časov do danes. Prišel je že do sredine 18. stoletja, in tu je naletel na delo idrijskega rudniškega zdravnika Janeza Antona Scopolija z naslovom *Kranjska entomologija* (lat. *Entomologia carniolica*) iz leta 1763, v katerem je sporočil svetu, da se čebelja matica opravi s troti izven panja. Ker Scopoli sam ni bil čebelar, pogosto pa je potoval po slovenskih krajih in se pogovarjal z gorenjskimi čebelarji, je to novost verjetno slišal od starih gorenjskih čebelarjev.

Fontana se kot znanstvenik ni zadovoljil samo s tem podatkom. Zanimali so ga imena teh čebelarjev in natančna pisna dokumentacija, če seveda obstaja, ter podatki o kraju in času, ko je nastajala. Toda kdo bi mu lahko pomagal najti verodostojne vire, saj je od takrat minilo že dobrih 250 let, v Sloveniji pa je poznal samo mene? Ko je pred tremi leti raziskoval genom italijanske čebele in ga je želel primerjati z genomi drugih evropskih ras, da bi našel njihove sorodstvene vezi, je prišel v Ljubljano in jaz sem mu tedaj priskrbel dovolj velik vzorec čistih kranjskih čebel. Ker sam nimam izkušenj z brskanjem po arhivih, sem se obrnil na zaslužnega profesorja Andreja Šaleharja, ki je na tem področju strokovnjak. Takoj je bil pripravljen ugoditi moji želji in že v pičlih dveh tednih mi je poslal obsežno ter z natančnimi podatki uporabljenih virov dokumentirano raziskavo (*Kronologija zapisov (rokopisi in objave) o prahi matice s troti v zraku* – 13 strani). Začel sem jo prebirati in tedaj mi je postalo jasno, kako naporno delo je imel njen avtor, saj je imel opraviti pretežno z nemškimi besedili v gotici, pogosto s slabim tiskom in razlitimi, mestoma z do skoraj neprepoznavnimi črkami.

Foto: Franc Šivic

Iz raziskave povzemam kratko časovno zaporedje poročil o prahi matic v zraku. Po Scopoliju leta 1763, ki je to objavil prvi na svetu, pet let kasneje (t. j. 1768) tudi Peter Pavel Glavar omenja v svojem nemškem odgovoru Spodnje avstrijski gospodarski družbi, da mlada matica »iz tistih panjev, ki so izrojili ..., čez nekaj dni med 12. in 2. uro izleti na oprашitev«. Leta 1769 je opazoval praho matic v zraku ljubljanski kirurg Anton Humel, o čemer je leta 1773 v nemščini poročala Čebelarska družba v Gornji Lužici. Približno v istem času piše o večkratnem opazovanju prahe matic čebelar in duhovnik Matej Furlan iz samostana Mekinje pri Kamniku. V prvi Janševi knjigi iz leta 1771 pa beremo, da se matica opravi v zraku z večjim številom trotov, kar do tedaj ni bilo znano in je avtorjevo osebno spoznanje.

Praha matice s troti v zraku je torej izvirno slovensko odkritje. Opažanja, ki so privedla do tega odkritja in njegovega zapisa, so namreč potekala na območju današnje Slovenije med gorenjskimi čebelarji na Kranjskem. Zapisali pa so jih, Slovenci (čebelarji) oz. v Sloveniji delujoči izobraženci, v latinščini ali nemščini, kar je bilo tedaj med izobraženci običajno.

Zdaj sem bil jaz na vrsti. Celotno raziskavo sem prevedel v italijanščino in jo poslal prijatelju Paolu

Fontani. Ta kar verjeti ni mogel svojim očem, ko je videl, koliko dela sva zanj naredila s profesorjem Šaleharjem. Naj za zaključek navedem samo zadnje stavke iz njegovega zahvalnega pisma: »Vaša raziskava je tako zanimiva, da ne bom uporabil podatkov iz nje samo v svoji knjigi, ampak jo bom poskušal v celoti objaviti v kateri od italijanskih čebelarških revij. Vsekakor pa

zdaj vem, da je in da je bilo slovensko čebelarstvo vedno najbolj napredno.«

Vira:

Ustna informacija.

Fontana, P. (2017): *Il piacere delle api*. str. 349–351.

Šalehar, A. (2020): *Kronologija zapisov (rokopisi in objave) o prahi matice s troti v zraku*, 13 strani.

Prvo čebelarško društvo na Slovenskem

Verena Štekar-Vidic

kustosinja Čebelarškega muzeja

verena.vidic@mro.si

Slovensko čebelarstvo ima dolgo tradicijo. Znanje in veščine se stoletja prenašajo iz roda v rod in se nadgrajujejo, za komunikacijo med čebelarji pa so pomembna predvsem njihova združenja. Danes več kot 200 čebelarških društev združuje okoli 11.000 čebelarjev, ki se povezujejo tudi regijsko in na nacionalni ravni.

Da so se gorenjski čebelarji kot prvi na Slovenskem poskusili organizirati v združenje že pred 340 leti, priča izročilo o prvi čebelarški bratovščini. Oklicana je bila 14. aprila 1781 v cerkvi sv. Klemena na Rodinah (zdaj v občini Žirovnica), že po treh mesecih pa tudi preklicana. Toda v zgodovini je ostala zapisana kot prva smela težnja po organiziranem združevanju, srečevanju, sodelovanju in podpori čebelarstvu, ki je bilo prav v tem delu Gorenjske tedaj že zelo razvito.

Bil je to čas zlate dobe kranjskega čebelarstva. Čebelarji so s pridom izkoriščali dobre lastnosti kranjske sivke. Čebelarili so v lesenih panjih, ki so jim znali širiti prostor. Zlagali so jih v značilne čebelnjake ali pa so v njih čebele prevažali na različne lokacije, da so podaljšali pašno dobo ter omogočali večji pridelek medu in voska. Prezgodaj umrli znameniti državni čebelarški učitelj Anton Janša z Breznice je z znanjem iz rodne okolja habsburški monarhiji

Branko Čušin, Ustanovitev čebelarške bratovščine leta 1781 na Rodinah (slikano s propolisom na les, panjsko končnico)

Cerkev sv. Klemena na Rodinah 2020

in drugemu svetu dal velik čebelarški pečat. Nekdanji komendski župnik Peter Pavel Glavar, ki je pisal in deloval za domačega čebelarja, je živel tedaj na Lanšprežu na Dolenjskem. Širil je misel o vaških čebelarških zadrukah in da posameznik le v skupnosti lahko doseže cilje.

14. aprila, ko je bila ustanovljena čebelarška bratovščina na Rodinah, je bila velikonočna sobota. Oznanjena je bila pri praznični maši naslednji dan. Organizatorje je vodil rodinski duhovnik in čebelar Jakob Neboisk. Na območju od Mojstrane do Škofje Loke in od Bohinja do Tržiča je bilo v organizacijo vpisanih že 397 članov. Njena pravila so velevala plačevanje članarine 18 oz. 7 goldinarjev in vsakoletno udeležbo na čebelarški slovesnosti v rodinski cerkvi na prvo nedeljo po veliki noči. Vsako leto naj bi se za vse člane brale tudi štiri maše. Toda že v tednu do prve bele nedelje tistega leta so organizatorji spoznali, da je ustanovitev nelegalna, saj je poseben državni zakon že leta 1771 prepovedal ustanavljanje bratovščin oz. jih dovoljeval le z izrecnim dovoljenjem vladarja. Tega pa gorenjski čebelarji niso imeli. Zaman je bilo kasnejše sklicevanje zgolj na cerkveno bratovščino, ki naj bi zbirala denar za revno rodinsko cerkev, zaman zanikovanje, da se je nekaj velikega organizacijskega res zgodilo. Po poročilih zemljiških gospodov Radovljica, Bled in Kamen ter nekaj zaslišanih posameznikov je deželno glavarstvo Kranjske odločilo, da bratovščina ni prijavljena in ni dovoljena. Jakob Nebois je razpustitev oznanil 15. julija v cerkvi sv. Klemena na Rodinah.

Vir: Zaletel, P.: Prvo slovensko čebelarško društvo. *Slovenski čebelar*. 1995, št. 11, 12, 1996, št. 1, in 1998, št. 12.